

Husby, hedemora

På uppdrag av Naturvårdsverket arbetar Länsstyrelsen i Dalarna med det nationella åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet.

Länsstyrelsen inventerar värdefulla träd i parker, kyrkogårdar, gårdsmiljöer och alléer för att få en uppfattning om vilka eventuella åtgärder som behövs för att ta hand om träd med höga naturvärden.

Läs mer om skyddsvärda träd på www.lansstyrelsen.se/dalarna

Gå in på Länsstyrelsen i Dalarnas webbplats www.lansstyrelsen.se/dalarna. Skriv Skyddsvärda träd i sökrutan. Du kan också klicka dig fram till fliken Åtgärdsprogram för hotade arter, som ligger under Naturvård i vänstermenyn.

Trädportalen

Du kan även rapportera eller söka efter ditt skyddsvärda träd. Trädportalen är en nationell databas där Artdatabanken samlar uppgifter om skyddsvärda träd.

Se www.tradportalen.se.

Länsstyrelsen Dalarna

Postadress 791 84 FALUN

Besöksadress Åsgatan 38

Telefon 023-810 00 Fax 023-813 86

Webb www.lansstyrelsen.se/dalarna

E-post dalarna@lansstyrelsen.se

Gamla och stora lövträd har ofta växt upp i ett mångsidigt brukat landskap med en stor variation av livsmiljöer. Än i dag erbjuder träden livsrum åt en mångfald av andra växter och djur.

Förr var träden livsviktiga för människan då de gav bränsle, bygg- och stängselvirke, lövfoder åt djuren och skydd mot åskan. Gamla lövträd fanns överallt i byarna: på gårdstunet, på ängarna, efter vägarna, längs älven, på kyrkogården och i betesmarkerna. I städerna står stora och gamla lövträd i alléer och parker.

Parker & kyrkogårdar

I parker och på kyrkogårdar finns det ofta stora och gamla träd med höga naturvärden. Träden är vanligen välskötta och beskurna. Ofta hyser de sällsynta och ovanliga arter.

Sundborns kyrka

Kyrkogårdar som är anlagda före 1940 är skyddade enligt kulturmiljölagen. För att fälla träd eller göra andra ingrepp krävs tillstånd av Länsstyrelsen. Står träden i alléer kan de dessutom omfattas av lagen om biotopskydd.

Stora Tuna, Borlänge

Som allé räknas en planterad trädrad om minst fem träd. Alléerna omfattas av generellt biotopskydd, vilket innebär att man inte får skada träden. I angelägna fall kan Länsstyrelsen lämna dispens.

Gårdsmiljöer

Gårdsnammn med trädanknytning, som Björkhaga eller Aspåker, är vanliga och vittnar om trädens betydelse. Bruket att plantera vårdträd inne på gårdstunet har mycket gamla anor. Oftast planterades vårdträd vid någons födelse eller när gården byggdes. Vårdträdet ansågs vara "vårdens" boning, ett väsende till vilken gårdens öden var länkade.

Alléer

Alléer börjades anläggas i Sverige redan på 1600-talet, ofta för att märka ut och pryda gods och stora gårdar. Många av de alléer vi ser idag anlades under 1700- och 1800-talet, då det blev vanligare att kanta vägarna med träd. Lind, björk och oxel är vanliga alléträd i Dalarna.

Skyddsvärda träd i våra kulturlandskap

Råd och tips om hur skyddsvärda träd i Dalarnas kulturlandskap bäst ska bevaras

Lind - Månsbo, Avesta

LÄNSSTYRELSEN I DALARNAS LÄN

Tuktade träd

I södra Sverige hamlar man träd. I Dalarna har man skurit eller strukit träden för att få lövfoder. Härav fick björkar, sälgar och rönningar en karakteristisk kandelaberform som medgav lövskörd från en kort steg.

För hundra år sedan omkransades Dalabyarna av parkliknande lövängar, där de gamla lövtäktsträden stod i solbelysta blomsterängar. Träd i parker och alléer har därtill alltid beskurits av estetiska och säkerhetsmässiga skäl.

Ädla lövträd

Som vild anses eken inte gå norr om Dalälven. Detta stämmer ganska bra, men ända upp till Siljan kan man vid kyrkor, bergsmansgårdar och i parker träffa på planterade ekar, som ofta kan vara både gamla och av vördnadsbjudande midjemått. Många ekar har hämtats nedifrån Mälaren av hårkullor och andra arbetsvandrare.

Eken är känsligare än de flesta andra träd för igenväxning och tål inte för tät skog runtom. Skälet till att föryngring ofta uteblir trots riklig ollonproduktion är att unga ekplantor gärna betas av harar och annat vilt.

I Dalarna finns även små bestånd av ursprunglig alm, lind och ask på klimatgynnade platser i skogslandet. Merparten av dessa trädslag finner man dock liksom eken planterade nere i bygden.

Tyvär har almsjukan och askskottsjukan drabbat även vårt län och medfört en hårt slag mot dessa vackra karaktärsträd. Deras framtid i landskapet är mycket oviss.

När gårdagens variationsrika landskap avvecklas och tas över av dagens storskaliga monokulturer minskar antalet stora träd dramatiskt. I dag finns jämförelsevis få träd kvar som har de kvalitéer som många arter är beroende av för sin överlevnad.

På övergivna ängar och hagar växer marken kring gamla och stora träd igen. Beskuggning och konkurrens från skogen missgynnar flertalet arter som lever på gammelträdens stammar och kronor. Det hämmar också tillskott av nya lövträd.

När vi sköter stora lövträd och deras närmiljöer på rätt sätt så värnar vi aktivt en mångfald av arter och gör det möjligt för kommande generationer att uppleva de stora trädens susande liv.

Att friställa gamla träd

Man behöver gå varsamt fram vid röjning kring ett gammalt igenvuxet träd. Ju tätare trädet står, exempelvis i en grandominerad miljö, desto viktigare är det att friställa trädet gradvis. Risken är annars stor att trädet och dess innevanare stressas alltför hårt av den plötsliga ljusexponeringen, eller att buskar och sly växer upp alltför snabbt.

Röjningen bör därför ske i etapper med några års mellanrum. Börja med att ta bort unga träd som växer upp i och inkräktar på kronan.

Ett bra sätt att undvika för snabb omställning är att ringbarka vissa av de kringstående träden så att de dör långsamt. Idealiskt är att låta betesdjur hålla efter slyuppslag efter en röjning.

Några enkla åtgärder som gynnar trädens mångfald

Låt döda träd stå kvar

Döda och ihåliga gamla träd är minst lika levande som ett grönskande träd. För att minimera risker med nedfallande grenar kan man korta in kronan och låta stammen stå kvar som ett attraktivt monument för hotade arter. Komplettera gärna även med holkar för fåglar och fladdermöss.

Låt solen belysa trädstammarna

Røj kring grova lövträd så att stammarna blir solbelysta. Røj även stamskott. Spara en del blommande buskar som rosor och hagtorn.

Vårda ersättningsträd

Røj kring ersättarträden så att dessa får chansen att växa sig stora och bära mångfalden vidare.

Tukta träd

Beskurna träd har varit betydligt vanligare förr. Genom upprepad hamling utvecklar de relativt snabbt strukturer som gynnar lavar och insekter.

Exponera död ved

Spara högstubbar vid avverkning. Lägg upp övriga stamdelar och grova grenar men även ris i något lämpligt soligt skogsbryn intill.

Ersättarträd och kantzoner

Hur väl man än sköter om sitt vårdträd eller sin allé så är ändå träden dömda att försvinna med tiden. För att den mångfald som lever på det gamla ihåliga eller döda trädet ska leva vidare behövs ett antal ersättare. Dessa måste ha uppnått lämplig ålder, dvs. minst hundra år, för att vara attraktiva för lavar och insekter.

Därför är det viktigt att planera för efterträdare i god tid, även om gammeleken kommer stå kvar i 150 år sedan den har dött. Efterträdarna bör helst finnas inom 100 meter, ju närmare desto bättre.

Kantzoner är en lämplig miljö för nya jätteträd, där de inte är i vägen eller tar så stor plats. Här kan det därför vara extra bra att vårda fram ersättarträd. Gränsen mellan öppna och slutna marker kan dessutom ha ett mycket rikt djur- och växtliv om den inte är för skarp. Att gallra och röja fram ett flerskiktat bryn är därför en bra och viktig naturvårdsinsats.

Att säkra träd

Det går inte att ge en generell definition på vad som är ett "farligt träd". Förutom vitaliteten och växtsättet har det stor betydelse vilken sorts träd det är men framför allt i vilken miljö det står.

I parker och andra miljöer där mycket folk rör sig bör man speciellt ge akt på träd med grova, döda grenar och flerstammiga träd. Även om långt ifrån alla vedsvampar skapar allvarlig röta är fruktkroppar ett varningstecken, speciellt om de förekommer nere vid basen.

Det finns många bra sätt att säkra ett träd så man slipper ta bort det. Kronan kan reduceras och döda eller döende grenar kortas in. Stammar och huvudgrenar hålls ihop med skonsamma spännband. Dessa åtgärder behöver bedömas och utföras av en professionell arborist.

Kom ihåg: Att träd släpper grenar och blir ihåliga är naturliga löpande inslag i trädets liv och innebär inte att trädet är akut döende!

Var rädd om rötterna

Skador på rötterna kan drastiskt minska ett trädets livslängd. Man bör därför varken bearbeta marken, gräva, använda bekämpningsmedel eller ens köra tunga maskiner inom kronradien på de träd man är rädd om.

Rotskador märks oftast inte på trädet förrän efter flera år. Trampskador från tunga betesdjur kan undvikas om man lägger ris och grenar runt träd i beteshagar. För att tillgodose trädets näringsbehov kan ett tjockt lager av löv och annat organiskt material läggas på marken under trädet varje år.

Hamling och beskärning

Ett träd som tidigare har tuktats får på sikt en överdimensionerad krona och trädet riskerar att knäckas om hamlingsbruket upphör. En restaureringshamling kan i detta läge behövas. Har uppehållet varat för länge är det osäkert om trädet klarar detta och om det inte utgör någon risk där det står kan det då vara bättre att avstå.

Tåligheten varierar dock mellan olika trädslag. Tänk också på att hamla yngre, helst inte mer än decimetertjocka träd, som ersättare. Det finns många andra aspekter av hamling och man gör klokt i att studera speciallitteratur innan man skrider till verket.

Beskärning av träd som står nära bebyggelse och vägar kan ibland behövas av säkerhetsskäl men bör annars undvikas. Självfallet ska det utföras fackmannamässigt. Beskär först och främst under perioden juli till september då träden har bäst läkeförmåga och lämna helst inte större snittytor än fem cm.

Mindre grenar kan kapas direkt invid grenkragen. Om kapning av grövre grenar måste utföras görs detta lämpligen i tre steg för att undvika fläkskador på trädet.

1. Gör först ett snitt underifrån en bit från grenkragen.
2. Gör sedan ett snitt ovanifrån lite längre ut. Grenen knäcks mellan snitten.
3. Såga därefter av resten av grenen nära grenkragen utan att skada denna.

